

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-58>

УДК 338.5

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

FORMATION OF THE RISK MANAGEMENT SYSTEM AT THE ENTERPRISE

Мех Кирило Романович

студент,

Київський національний торговельно-економічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8961-5826>**Федулова Ірина Валентинівна**

доктор економічних наук, професор,

Київський національний торговельно-економічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8802-137X>**Mekh Kyrylo, Fedulova Iryna**

Kyiv National University of Trade and Economics

Стаття присвячена актуальним питанням управління ризиками. У статті розглянуто трактування науковцями сутності поняття системи ризик-менеджменту підприємства. Визначається терміни «економічний ризик» і «управління ризиками» та викладається принципи ефективної системи управління ризиками. Проаналізовано сутність ризику. Встановлено, що система ризик-менеджменту є невід'ємною складовою частиною підсистеми менеджменту організації та являє собою систему управління ризиками на основі процесу їх ідентифікації, оцінки та аналізу, а також вибору і використання методів нейтралізації їх наслідків, що спрямована на досягнення необхідного балансу між стратегічними можливостями підприємства та рівнем ризику. Представляються та пояснюються основні етапи процесу управління та визначено функціональне значення ризиків, якісну та кількісну оцінку ризиків, описуються основні методи мінімізації ризиків компанії.

Ключові слова: економічний ризик, ризик-менеджмент, математичне сподівання, стандартне відхилення, дисперсія, коефіцієнт варіації, мінімізація ризику.

The article examines the organization corporate risk management, definitions of the terms "economic risk" and "risk management" are given, introduced principles of an effective risk management system. The various stages of the management process are shown and explained: qualitative evaluation risks; quantification; risk response planning, risk monitoring and management. The main indicators of quantitative risk assessment are: mathematical expectation, mean bias, variance, coefficient of variation. All circumstances that affect the probability transitions between elements of the risk structure and (or) on the method of their implementation, unite under the general name "risk factors". The most important methods of corporate risk minimization are risk insurance, hedging, liability insurance, diversification, risk sharing, resource reservation, limits, product quality, corporate planning and corporate consulting. Classification of risks is one of the stages of risk analysis, which allows to carry out further risk identification and assessment, as well as develop methods of their management. The classification of risks means the distribution of risks according to certain ones groups depending on the selected classification feature based on directions and specifics of the enterprise's activities. Strategic management is one of the directions of management, the main task of which is development general course of development of the organization, as well as in preparation and implementation programs for its implementation. The main task of all systems risk management in any field of activity consists in the most effective use of scientific achievements and available limited funds to to make the results of activity as predictable as possible, that is, to reduce as much uncertainty as possible regarding these results. It was established that the risk for each enterprise is individual, therefore the use of one or another optimization method is also individual and determined by the conditions of the external and internal environment. It is summarized that the effectiveness of all risk management and the effectiveness of the activities of economic entities largely depend on the accepted concept of risk management.

Keywords: economic risk, risk management, mathematical expectation, mean deviation, scatter plots, coefficient of variation, and risk minimization.

Постановка проблеми. Діяльність суб'єктів господарювання в умовах ринкової економіки завжди небезпечна, оскільки пов'язана з невизначеністю, зміною економічного середовища, політичною та соціальною нестабільністю. Усунути ризики в діяльності суб'єктів господарювання неможливо, оскільки вони являють собою елемент об'єктивної дійсності. Отже, для того, щоб досягти високого рівня конкурентоспроможності підприємству необхідно враховувати і оцінювати ризики. Налагодження системи оперативного врахування ризику на етапах управління розвитком, дозволяє ефективно запобігати негативним впливам від ризику

Управління ризиками є важливою частиною корпоративного управління. Від його ефективності залежить рівень розвитку та конкурентоспроможність підприємства в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні й практичні аспекти управління ризиками на підприємстві досліджували відомі науковці. Значний внесок у теорію економічного ризику зробили Г. І. Великоіваненко, П. І. Верченко, В. В. Вітлінський, Л. І. Донець, О. С. Дуброва, С. М. Клименко, О. В. Коваленко, О. Є. Кузьмін, В. В. Лук'янова, А. С. Шапкін та ін.

Мета статті – вивчення управління ризиками підприємства, аналіз різних етапів процесу управління ризиками та способів їх мінімізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Такі вчені, як В. В. Вітлінський і П. І. Верченко запропонували найбільш повне та змістовне пояснення поняття «економічний ризик» [1]: економічний ризик – це економічна категорія, що пов'язана з подоланням невизначеності й конфліктності в ситуації неминучого вибору у ході виробничо-господарської діяльності. Він відображає ступінь відхилення від мети, бажаний (очікуваний) результат і ступінь невдачі, а також враховує контрольовані та неконтрольовані фактори, прямі та зворотні ефекти, пов'язані з тим, що контролюється.

Управління ризиками – це процес ідентифікації, оцінки та аналізу ризиків, який враховує вплив ризику, а також вибирає та використовує методи для компенсації впливу ризику для досягнення оптимальних результатів, співвідношення рівня ризику до стратегічних можливостей компанії. Тому ризик-менеджмент спрямований на пошук найкращого балансу між високим ризиком, який може призвести до банкрутства компанії, і повним від-

торгненням, що веде до втрати конкурентоспроможності [2].

Управління ризиками – це процес ідентифікації, аналізу та прийняття рішень щодо ризиків, який передбачає максимізацію позитивних і мінімізацію негативних наслідків ризикових подій.

Необхідною умовою ефективної системи управління ризиками є дотримання певних принципів. Найважливіші з них:

- усвідомлення ризику;
- персональна відповідальність кожного учасника управління ризиками;
- співпраця та демократія в професійних групах, що займаються питаннями ризику;
- здатність правильно визначати цілі управління ризиками та впливати на характеристики ризиків, які сприяють досягненню цих цілей;
- об'єктивність, достовірність, повнота і вірогідність інформації;
- ступінь управління ризиками на всіх рівнях компанії, як горизонтальних, так і вертикальних. Органічний зв'язок усіх елементів управління підприємницьким ризиком (системний підхід);
- незалежність індивідуального управління ризиками;
- рівень прийнятого ризику порівнянний з прибутковістю та фінансовими можливостями компанії;
- звести до мінімуму обсяг і вплив потенційних ризиків;
- швидке реагування компанії на внутрішні та зовнішні зміни відображається в реалізації ризиків;
- враховуйте час в управлінні ризиками;
- мінімізувати витрати на організацію та впровадження управління ризиками;
- інноваційний підхід до управління ризиками [3].

Процес управління ризиками включає наступні етапи: планування управління ризиками, оцінка ризиків; якісна оцінка ризику; кількісна оцінка; планування реагування на ризики та моніторинг ризиків (рис. 1).

Ідентифікація ризиків повинна визначити, які ризики впливають на актив, задокументувати його обсяг і включити інших учасників (керівників проекту, клієнтів, користувачів, незалежних експертів).

Якісна оцінка ризиків – це процес проведення специфічного якісного аналізу ідентифікованих ризиків і ризиків, які потребують негайних дій. Ця оцінка ризику визначає значущість ризику та вирішує, як з ним боротися.

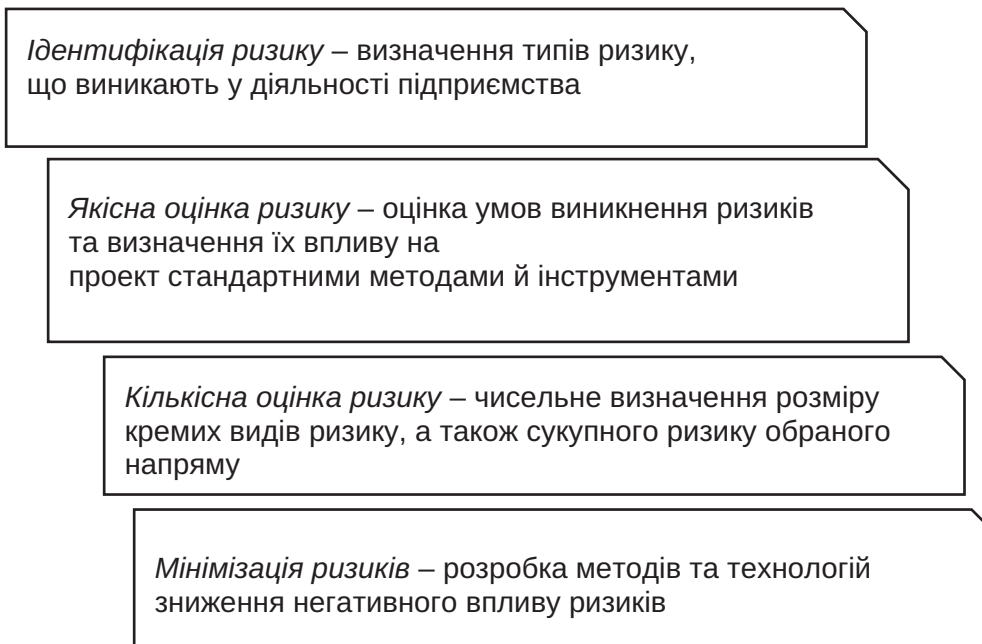

Рис. 1. Внутрішній процес управління ризиками

Кількісна оцінка ризику визначає ймовірність виникнення ризику та його вплив на проект, допомагаючи групі управління проектом приймати правильні рішення та уникати невизначеності. Кількісна оцінка ризику допомагає визначити:

- можливість досягнення кінцевої мети проекту;
- ступінь, до якого ризик впливає на проект, і кількість непередбачених витрат і матеріалів, які можуть знадобитися;
- ризики, які потребують негайної уваги та більшої уваги, та їхній вплив на проект;
- фактичну вартість, орієнтовну дату завершення.

Індексна система кількісної оцінки ризику включає абсолютну величину та відносну величину.

1. P_i – імовірність появи випадкових величин, яка може бути визначена суб'єктивно і об'єктивно. Об'єктивний спосіб підрахувати це – оцінити, скільки разів подія відбулася в минулому:

$$P_i = \frac{n_i}{n}, \quad (1)$$

де n – загальна кількість випадків;
 n_i – події, що цікавлять.

2. $M(x)$ – математичне очікування значення, яке досліджується (наприклад, прибуток). Математична надія, пов'язана з ситуаціями невизначеності, є середньозваженим значенням усіх можливих результатів із вико-

ристанням кожної ймовірності як частоти або ваги відповідного значення:

$$M(x) = \sum_{i=1}^{\infty} x_i \cdot P_i, \quad (2)$$

де x_i – значення випадкової величини;
 P_i – відповідна ймовірність.

3. Дисперсія $D(x)$ – середньозважене квадратичне відхилення фактичних результатів від очікуваного середнього. Він характеризує розподіл випадкових значень параметра до середнього прогнозованого значення і розраховується за формулою:

$$D(x) = \sum_{i=1}^n (x_i - M(x))^2 \cdot P_i. \quad (3)$$

4. $\delta(x)$ – стандартне відхилення, являє собою максимально можливу варіацію для даного значення, параметра від його середнього очікуваного значення, що дозволяє оцінити рівень ризику за ймовірністю його реалізації (чим вище значення цієї числової ознаки, тим більш ризикованим є економічне рішення):

$$\delta(x) = \sqrt{D(x)}. \quad (4)$$

5. $K(x)VAR$ – коефіцієнт варіації порівнює ризик діяльності з певною ситуацією з індикацією (збиток) і виражається в різних одиницях вимірювання:

$$K(x)VAR = \delta(x) / M(x). \quad (5)$$

Коефіцієнт варіації коливається від 0 до 100%. Чим менше значення, тим стабільніша

прогнозована ситуація і, отже, менший ризик виконання активної області або певної дії.

Завершальним етапом управління ризиками підприємства є мінімізація ризиків, яка передбачає розробку методів і прийомів зменшення негативного впливу ризику на проект. Цей процес включає ідентифікацію та класифікацію кожного ризику. Ефективність плану реагування безпосередньо визначає позитивний чи негативний результат впливу ризику на проект [4].

Усі варіанти зниження ризиків поділяються на зовнішні та внутрішні. Зовнішніми є:

1) страхування ризиків – є одним із найбільш часто використовуваних методів зниження ризиків. Страхування комерційних, технічних, юридичних і політичних ризиків є важливим в умовах ринку. Страхування захищає бізнес не тільки від стихійних лих, а й від несприятливих змін економічної ситуації. Це допомагає спростити фінансові та правові відносини між різними учасниками ринкових відносин. Однією з унікальних форм страхування фінансових ризиків є хеджування. Це дозволяє виключити або обмежити ризик фінансових операцій через несприятливі зміни цін, таких як обмінні курси, товари, послуги та процентні ставки.

При формуванні стратегії поведінки інвестора на фондовому ринку можна виділити два види операцій хеджування:

– хеджування зростання цін або купівля в обмін на купівлю ф'ючерсних контрактів. Цей тип хеджування можна використовувати, коли вам потрібно застрахуватися від потенційного майбутнього підвищення ціни на певний актив. Ви можете встановити ціну покупки перед покупкою товару;

– хеджування падіння або хеджування продажу – це валютна операція, яка передбачає продаж ф'ючерсного контракту на будь-який актив (товар) і забезпечує страхування від майбутнього падіння ціни;

2) страхування відповідальності – це вид страхування відповідальності юридичних або фізичних осіб, які можуть зазнати збитків внаслідок дій або бездіяльності страхувальника;

3) диверсифікація – це процес розподілу інвестиційних коштів між різними інвестиціями, які безпосередньо не пов'язані між собою. При цьому, якщо один вид діяльності є збитковим через непередбачені обставини, інший все одно залишається прибутковим. Це рятує компанію від банкрутства та підтримує її;

4) розподіл ризику – коли сторона, яка ризикує завдати шкоди (одержувач), знахо-

дить іншу особу (одержувача), яка може взяти на себе ризик. Є принаймні три причини, чому розподіл ризику є вигідним як для особи, що передає, так і для отримувача:

– суттєві збитки особи, що передає, можуть бути незначними для іншої особи, яка приймає ризик;

– сторона, яка приймає ризик, може знати кращі варіанти та мати більше можливостей зменшити потенційні втрати, ніж сторона, яка передає ризик;

– сторона ризику може краще зменшити збитки або керувати бізнес-ризиком.

Внутрішні методи зниження ризику включають:

1) фондові резерви. У компанії, можна сказати, створюються страхові запаси, запаси сировини, матеріалів і деталей, створюються нові зв'язки і зв'язки;

2) ліміти – це система верхніх і нижніх меж, які допомагають знизити рівень ризику. Цей метод широко використовується:

– банківська справа (кредити);

– комерційний (якщо ви продаєте товари в кредит);

– інвестори (при визначенні капітальних витрат на різні проекти).

3) гарантування якості продукції, виробленої відповідно до вимог замовника на основі беззаперечних довірчих відносин. Причинами ризику неякісності продукції є:

– помилка вимірювальної техніки;

– незабезпечення технічної справності обладнання;

– некомпетентне та несумлінне управління.

Довгострокові ризики, пов'язані з неукладенням контрактів, часто пов'язані з конкуренцією на внутрішньому та світовому ринках. Тому будь-яка компанія, яка бажає залишатися конкурентоспроможною в сучасних ринкових умовах, повинна забезпечувати необхідну якість продукції та прийнятну для споживачів ціну, не втрачаючи при цьому власних інтересів;

4) бізнес-план; ефективне планування дозволяє керівництву передбачати економічні коливання та адаптуватися до мінливих ринкових умов, тим самим знижуючи рівень ризику;

5) бізнес-консультування. Практика глобального розвитку бізнесу та підприємницької діяльності довела широке застосування консалтингу. Незалежно від того, внутрішні чи зовнішні, вітчизняні підприємства чітко усвідомлюють необхідність такого консалтингу, і

консультанти не тільки здійснюють часткове виправлення «вузьких» проблем, але й звертаються до складнощів стратегічного розвитку, вивчаючи деталі організації клієнта. Це підприємство [5; 6].

У реальних економічних умовах під впливом різних факторів ризику можуть бути використані різні методи зниження рівня ризику, що в кінцевому підсумку впливає на деякі аспекти діяльності компанії. Тому їх правильний підбір відіграє важливу роль у системі управління ризиками.

Висновок. Дане дослідження може окреслити бачення науковців щодо концептуальної інтерпретації «системи управління ризиками підприємства» та на основі їх критичного аналізу сформулювати авторську інтерпретацію. Також визначено та проаналізовано методи формування особливо фрагментованих, інтегрованих і складних систем управління

ризиками підприємства та зроблено висновок про те, що останні є найбільш ефективними. Також пропонується структура системи управління ризиками підприємства, яка складається з багатьох елементів, і показуються її характеристики.

Тому в цілому можна зробити висновок, що дане дослідження має теоретичне і практичне значення. Зокрема, метою теорії є розширення наукової перспективи, яка визначає природу корпоративних систем управління ризиками та їх складові структури. Практичне значення полягає в консультуванні щодо вибору методів формування таких систем та їх структурних елементів.

Проте дослідження слід продовжувати в напрямку розробки методології оцінки ефективності системи управління ризиками підприємства, а також стратегічних, тактичних і оперативних заходів щодо її функціонування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві. Київ : КНЕУ, 2004. 480 с.
2. Швиданенко Г. О., Приходько Л. М. Оптимізація бізнес-процесів : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2012. 487 с.
3. Горова К. О. Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків. Харків, 2011. 82 с.
4. Крайнік О. М. Ризик менеджмент як інструмент регулювання економічної поведінки суб'єктів господарювання в сучасних умовах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 10. С. 28–31.
5. Донець Л. І. Економічні ризики та методи їх вимірювання : навч. посіб. Київ : Центр навч. л-ри, 2006. 312 с.
6. Коваленко О. В. Підприємництво та його організаційно-правові засади : навч. посіб. Львів : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 400 с.

REFERENCES:

1. Vitlinskyi V. V. (2004). *Ryzykologhiia v ekonomitsi ta pidpriemnytstvi* : monohrafiia [Riskology in economics and business]. Kyiv: KNEU, 480 p. (in Ukrainian)
2. Shvydanenko H. O., Prykhod'ko L. M. (2012) *Optyimizatsiya biznes-protsesiv*: [Optimization of business processes]. Kyiv: KNEU, 487 p. (in Ukrainian)
3. Horova K. O. (2011) *Obgruntuvannia hospodarskykh rishen i otsiniuvannia ryzykiv* [Justification of business decisions and risk assessment]. Kharkiv, 82 p. (in Ukrainian)
4. Krainik O. M. (2015) *Ryzyk menedzhment yak instrument rehulivannia ekonomichnoi povedinky subiektiv hospodariuvannia v suchasnykh umovakh* [Risk management as a tool for regulating the economic behavior of economic entities in modern conditions]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 10, pp. 28–31. (in Ukrainian)
5. Donets L. I. (2006) *Ekonomichni ryzyky ta metody yikh vymiriuvannia: navch. Posib* [Economic risks and methods of their measurement: academic. manual]. Kyiv: Tsentri navch. l-ry, p. 312. (in Ukrainian)
6. Kovalenko O. V. (2013) *Pidpriemnytstvo ta yoho orhanizatsiino-pravovi zasady: navch. posib* [Entrepreneurship and its organizational and legal foundations: academic manual]. Lviv: Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka», p. 400. (in Ukrainian)